

Jarosław Strzelecki

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI „JĘZYK POZA GRANICAMI JĘZYKA II” TUMIANY 24–25 CZERWCA 2010

W dniach 24–25 czerwca 2010 w Tumianach odbyła się druga już międzynarodowa konferencja z serii *Język poza granicami języka*. Tym razem tematem przewodnim był spór o pierwszeństwo między semantyką a pragmatyką. Konferencja została zorganizowana przez Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, a mówiąc dokładniej – przez Instytut Filozofii oraz Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej.

W czwartek 24 czerwca odbyło się posiedzenie plenarne, a następnie obrady w dwóch sekcjach *A* i *B*. Konferencję otworzyła dyrektor Instytutu Filozofii E. Starzyńska-Kościuszeko. Referaty plenarne wygłosili: Tadeusz Skalski z Łodzi, Igor Archipow z Sankt Petersburga, Józef Dębowski z Olsztyna, Zbysław Muszyński z Lublina, Michael Fleischer z Wrocławia, Aleksander Kiklewicz z Olsztyna. T. Skalski w swoim wystąpieniu analizował trzy aspekty języka: przyrodniczy, semantyczny, medialny. Głównie uwagę skupił na aspekcie medialnym. Sformułował wiele różnych pojęć, które mogłyby ułatwić rozumienie tego aspektu, lecz – jak sam zaznaczył – jego propozycja nie jest gotową teorią aspektu medialnego. I. Archipow przedstawił nowe paradygmaty opisu języka. Powiązał je z dylematami procesów poznawczych i ukazał ich znaczenie w kontekście wspomnianych paradygmatów. J. Dębowski w swoim wystąpieniu próbował pokazać konsekwencje metafizyczne, epistemologiczne i pragmatyczne semantycznego realizmu oraz antyrealizmu. Głównie skupił się na semantycznym antyrealizmie Dummetta i Putnama, których poglądy w kontekście klasycznej koncepcji prawdy prowadzą wprost do deflacionizmu albo też (co najwyżej) do justyfikacjonizmu. Z. Muszyński zastanawiał się nad semantycznymi i pragmatycznymi składnikami treści komunikatu. Treść komunikatu ma własności semantyczne, tzn. komunikat jest o czymś, odnosi się do czegoś. Własności te składają się na semantyczny komponent treści komunikacji. Podmiotowy proces ustalania odniesienia treści komunikatu, interpretacja komunikatu zależne są od określonych własności uczestników komunikacji. Zbiór/system takich własności stanowi z kolei komponent pragmatyczny. Na komponent ten składają się uwa-

runkowania indywidualistyczne (psychologiczne) oraz społeczne (kulturowe). Głównym problemem, jaki starał się rozważyć autor referatu, była natura obu składników treści komunikatu oraz natura relacji między nimi. F. Fleischer w swoim wystąpieniu postulował powstanie nowego sposobu komunikacji. Z punktu widzenia procesów ewolucyjnych da się – zdaniem autora – zaobserwować powstanie nowego rodzaju komunikacji. Nazwał go komunikacją bezrefleksyjną, a jej uczestników bezrefleksyjnymi. Punktem wyjścia dla opisu tego zjawiska miała być reprezentowana (między innymi) przez Ellen J. Langer koncepcja *mindfulness*. A. Kiklewicz przedstawił funkcjonalne aspekty języka w ujęciu takich badaczy jak Ch. Morris, M.A.K. Holliday, A. Awdiejew/G. Habrajska i in. Omawiając relacje między semantyką a pragmatyką, olsztyński badacz szczególnie zwrócił uwagę na status semantyki jako swego rodzaju substratu czynności językowych, które są realizowane poprzez odniesienie do opisywanych (wprost lub pośrednio) stanów rzeczy. W komunikacji językowej występuje także zjawisko, które autor określił jako „pragmatyka bez semantyki” – chodzi o sytuacje komunikacyjne, gdy oddziaływanie na adresata jest oparte na językowej formie komunikatu lub na elementach otoczenia aktu mowy. Kiklewicz przedstawił analizę przypadków z takich zakresów komunikacji masowej, jak reklama, komunikacja retoryczna, komunikacja propagandowa i in., a także z zakresu komunikacji interpersonalnej, omawiając maniereczne użycie nazw własnych w języku tzw. noworuskich.

Po południu miały miejsce obrady w dwóch sesjach. Oleg Leszczak przedstawił referat *Semantyka — syntaktyka — pragmatyka: funkcjonalno-pragmatyczna rewizja pojęć*. Według tego autora klasyczna dystrybucja aspektów (składowych) semiotyki, wywodząca się z koncepcji Ch. Morrisa, posiada wszystkie typologiczne cechy fenomenalistyczno-behawiorystycznego podejścia i nie może być uważana za uniwersalistyczną lub ogólnodyscyplinarną. Z punktu widzenia metodologii funkcjonalno-pragmatycznej zarówno znak, jak i dowolny system semiotyczny jest zjawiskiem relacjonistycznym oraz psychospołecznym (antropocentrycznym). Po pierwsze – bytuje wyłącznie w doświadczeniu psychospołecznym jednostki ludzkiej i z założenia jest funkcją pragmatyczną (ponieważ służy oznaczaniu), po drugie – jest zbiorem relacji semantycznych (treściowych) i sygnałowych (formalnych). Zatem wszystkie relacje semantyczne i sygnałowe są – zdaniem autora referatu – podporządkowane pragmatyce. Dominika Boroń przedstawiła referat poświęcony związkowi między humorem a językiem filozofii. Starła się naświetlić kilka wybranych aspektów tego zagadnienia. Piotr Markiewicz w referacie *Neuropsychologia pragmatycznych zachowań językowych* dokonał krytycznego przeglądu badań deficytów pragmatycznych w zachowaniach językowych i komunikacyjnych z perspektywy neuropsychologii poznawczej. Analiza niektórych zjawisk patologii mózgowej (np. afazja, urazy mózgu *TBI*, pragmatyczne zaburzenia językowe *PLI*) pozwala – zdaniem Markiewicza – ustalić znaczenie prag-

matyki w zachowaniach językowych. Monika Cichmińska przedstawiła referat „*Mam big stresa*”: *Wiedza potoczna, definicja kognitywna a psychologia w języku potocznym*. Starła się odpowiedzieć na pytanie, w jakim stopniu elementy wiedzy naukowej przenikają do potocznego obrazu świata; czy definicja kognitywna, zaproponowana przez etnolingwistów, może służyć do definiowania pojęć opisujących takie zjawiska życia codziennego, jak stres czy depresja, które są powszechnie używane w potocznym języku polskim i angielskim, a wydają się zawierać w sobie elementy wiedzy potocznej i naukowej. Annette Siemes w swoim wystąpieniu zatytułowanym *Współzależność semantyki i kontekstów czasowych i merytorycznych – wyniki badania empirycznego* przedstawiła analizę werbalnych opisów ze względu na hasło „doradztwo” podane w różnym czasie przez uczestników ćwiczeń na dwóch różnych uczelniach wyższych. Kontekst sytuacji badawczej utworzyły m.in. podany przez tytuł i treść zajęć temat, jak również specjalność, na której owe zajęcia miały miejsce: *corporate identity* i *public relations*. Autorka zajęła się śledzeniem specyficznego procesu komunikacyjno-dydaktycznego na wybranym przykładzie. Zwróciła uwagę na procesualność komunikacji oraz zależność przypisywań znaczeń od kontekstów, w których owe przypisywania powstają. Marzenna Cyzman wraz z Tomaszem Markiewką przygotowali referat zatytułowany *How to do Austin with Derrida and Fish? O Fisha lekturze Austina*. Sformułowali tezę, że nie da się dyskutować na temat relacji między semantyką a pragmatyką bez zmierzenia się z niektórymi filozoficznymi problemami. Aby zatem powiedzieć coś o zagadnieniu „udanego aktu mowy”, musimy – zdaniem autorów – założyć najpierw pewien sposób rozumienia pojęcia „fakt” (a takie założenie zawsze będzie miało filozoficzny charakter). Sławomir Wacewicz i Przemysław Żywiczyński przedstawili referat *Semantyka a pragmatyka spór o pierwszeństwo w filogenezie*. Przyjmując perspektywę ewolucji języka, zrekonstruowali relację między pragmatyką a semantyką, opierając się na dwóch zasadniczych ustaleniach. Pierwszym z nich jest wymóg uczciwości komunikatu jako podstawowe ograniczenie nakładane na komunikację przez logikę ewolucyjną. Po drugie, co poniekąd wynika z poprzedniego punktu, komunikację naczelną innych niż człowiek określa się jako „zorientowaną na odbiór” (*reception-driven*). Chcąc zatem odpowiedzieć na pytanie o pierwszeństwo, a referat dotyczył systemu komunikacji człowiekowatych, który nie charakteryzuje się wieloma cechami właściwymi językowi (np. brak odniesienia symbolicznego i składni), kluczowym problemem staje się – według autorów – odpowiednie zdefiniowanie pragmatyki i semantyki. Paweł Piotrowski, zastanawiając się na znaczeniu języka w procesie wychowawczym, sformułował pytanie, czy można mówić zasadnie o funkcji osobowościotwórczej języka, rozpiętej gdzieś między nazywaniem świata a komunikacją interpersonalną. Przedstawiony referat był próbą odpowiedzi na to pytanie. Renata Makarewicz w swoim wystąpieniu zwracała uwagę słuchaczy, że redundancja zrów-

noważona – będąca pożądanym elementem komunikacji w szkole – winna prowadzić do zmian w całym systemie edukacyjnym. Nikołaj Alefirenko analizował semantyczny i pragmatyczny wymiar znaków nominacji pośredniej. Feliks Litwin podjął się zagadnienia relacji między rozmytym charakterem treści wyrazu a problemem rozumienia. Zoja Nowożenowa w referacie *Semantyka i pragmatyka zdań czasownikowych* omawiała dwie tradycje opisu zdań czasownikowych: semantyczną teorię składniową oraz funkcjonalno-komunikatywną. Michał Dymarski podjął się rekonstrukcji semantyki i pragmatyki zdań czasownikowych, zaś Elena Pczelincewa-Czerkasy przedstawiła semantykę i pragmatykę transpozycji.

W piątek od rana obrady konferencyjne przebiegały w dwóch równoległych grupach. Sekcję *A* rozpoczął referat Jarosława Strzeleckiego. Zaprezentował on dwa modele relacji między pamięcią a percepcją. Starał się pokazać, jak kształtuje się rozumienie klasycznej koncepcji prawdy w każdym z dwu wyróżnionych modeli. Następnie Arkadiusz Faltyń w referacie *Czy świat hermeneuty jest „wyrobem gotowym”? Poglądy H.-G. Gadamera oraz P. Ricoeura wobec problemu pragmatyki* przedstawił stosunek hermeneutycznej filozofii języka, prezentowanej przez Gadamera oraz Ricoeura, do kwestii pragmatyki definiowanej za R. Carnapem jako relacja (lub też ich zespół) wyrażen języka oraz jego desygnatów do użytkowników tegoż języka. Andrzej Kubiś próbował natomiast pokazać, że eksternalistyczna (triangulacyjna) semantyka Donalda Davidsona może przeciwstawić się sceptycyzmowi semantycznemu Saula Kripke'go.

W sekcji *B* jako pierwszy wystąpił Sebastian Przybyszewski. W referacie *O wadach języka, znaczenia i sposobu mówienia oraz o śmietniku pragmatyki* ukazała odmienność perspektyw semantyki i pragmatyki wobec wieloznaczności jako takiej i zjawiska niedookreślenia semantycznego w ogólności. Elżbieta Pawlikowska-Asendrych opisała semantycznie wyrazy złożone występujące w hasłach reklamowych w niemieckiej prasie kobiecej. Zwróciła uwagę, że wyrazy te używane są głównie do celów podwyższenia jakości reklamowanego produktu oraz że wykazują różnice między znaczeniem leksykalnym a znaczeniem pragmatycznym. Punktem centralnym analizy był opis znaczenia deskryptywnego, w tym relacji cech semantycznych poszczególnych leksemów badanych złożzeń i ich wpływu na znaczenie konotacyjne wyrazów. Oksana Proszianik podjęła się – na podstawie nowych źródeł – rekonstrukcji koncepcji znaczenia i wartości w poglądach F. De Saussure'a.

Po południu sekcję *A* rozpoczął referat Katarzyny Dembskiej. Wystąpienie dotyczyło zakłóceń komunikacyjnych powstałych w wyniku wykorzystania rzeczowników rodzaju męskiego w funkcji generycznej. Materiał badawczy stanowiły nazwy zawodowe kobiet w języku polskim i rosyjskim. Użycie rodzaju żeńskiego może – zdanie autorki – w pewnych sytuacjach prowadzić do nieporozumień komunikacyjnych. Nadrzędnym problemem poruszonym w refe-

racie był więc wpływ gramatycznej kategorii rodzaju na przejrzystość komunikatu. Magdalena Górna podjęła się przedstawienia koncepcji komunikacji werbalnej wyłaniających się z pragmatycznej filozofii języka. Otóż regularność językowych i pozajęzykowych zachowań społecznych, będących istotnym elementem powodzenia aktów komunikacyjnych, można – według autorki – systematycznie wyłożyć, o ile sięgnie się do aparatu teorii kultury jako systemu fundującego ową regularność. Andrzej Kucner w swoim wystąpieniu zatytułowanym *Pragmatyzm Charlesa Sandersa Peirce’a. Uwagi na marginesie artykułu „Jak uczynić nasze myśli jasnymi”* ukazał, że pragmatyzm należy dzisiaj do poglądów klasycznych przynajmniej z dwóch powodów. Po pierwsze, filozofia Peirce’a stała się źródłem tradycji pragmatycznej oraz instrumentalizmu. Po drugie, amerykański myśliciel przyjmował typowe dla realizmu uznanie związku, jaki istnieje między myśleniem, językiem i rzeczywistością. Sylwia Filipczuk podjęła się analizy zagadnienia źródeł nieostrości w konwersacjach między dziećmi a dorosłymi na podstawie wybranych przykładów z powieści Roalda Dahla. Sformułowała tezę, iż pierwszorzędą przyczyną braku porozumienia nie jest nieostrość bytów, o których mowa w konwersacjach, ale subiektywność podmiotowego oglądu doświadczeniowego. Monika Stolarczyk-Zielonka w referacie *Analiza intencjonalności zdarzeń komunikacyjnych w oparciu o założenia semantyki dynamicznej* próbowała dokonać syntezy dwóch dziedzin językoznawstwa: semantyki i pragmatyki. Autorka wykorzystała znaną już na gruncie badań anglojęzycznych teorię semantyki dynamicznej, zakładającą interakcję wspomnianych wyżej dyscyplin. Niektóre z powstałych w tym duchu teorii omówiła w części teoretycznej pracy. W części praktycznej, konstatając intencjonalność zdarzeń komunikacyjnych zaczerpniętych ze współczesnego języka polskiego i rosyjskiego, starała się pokazać, że dynamiczny sposób ich analizy zdaje się mieć przewagę nad podejściem tradycyjnym, dokonywanym w świetle dotychczasowego rozumienia semantyki bądź pragmatyki.

Popołudniowe obrady w sekcji B rozpoczął referat Elżbiety Kałuszyńskiej, która podjęła się obrony realistycznego, tradycyjnego pojmowania prawdy przy uwzględnieniu wzajemnego związku, wręcz wzajemnego uwikłania języka i rzeczywistości. Adam Bastek w wystąpieniu zatytułowanym *Z punktu widzenia ontologii: odniesienie przedmiotowe* przedstawił zarys ontologicznej teorii bez przedmiotu i jego interpretację. Grzegorz Pacewicz zaprezentował semiotyczną analizę słowa „byt”. Otóż z pojęciem tym łączą się – zdaniem autora – przynajmniej dwa problemy: (i) „byt” przekracza hierarchię pojęć rodzajowych i gatunkowych oraz (ii) zawiera w sobie niejako dwie strony: esencjalną i egzystencjalną. Koncepcja „bytu” jako pojęcia analogicznego nie rozwiązuje tych trudności. Pacewicz sądzi, że ujęcie „bytu” jako wyrażenia synkategorematicznego jest lepszą drogą prowadzącą do rozwikłania wspomnianych problemów. Agata Borońska w referacie *O niedefiniowalności prawdy* syntetycznie przedstawiła różne

definicje prawdy i związane z nimi problemy. Jednocześnie wskazała na potrzebę (przydatność) definicji prawdy. W tym kontekście istotne okazało się twierdzenie Tarskiego o niedefiniowalności prawdy, a także argumentacja pluralistów aletycznych, m.in. Hilarego Putnama, Geoga Henrica von Wrighta oraz późnego Wittgensteina. Autorka zwróciła również uwagę na aksjologiczny wymiar prawdy. Jako ostatnia wystąpiła Katarzyna Jabłońska, która w referacie *Prawda a czas* przedstawiła pojęcie logiki czasu. Przybliżyła język systemu, relację następstwa oraz różne modele czasu. Następnie naświetliła zagadnienie, jak zmienia się prawda w kontekście różnych koncepcji czasu.

Próbując podsumować konferencję, zadajmy pytanie, czy udało się jednoznacznie rozstrzygnąć spór o pierwszeństwo między pragmatyką a semantyką. Oczywiście nie. Wśród bardzo różnych wystąpień i to różnych nie tylko ze względu na różnorodność poruszanych problemów, ale także z powodu odmiennej, czasami absolutnie innej perspektywy badawczej (empirycznej, *stricte* teoretycznej, językoznawczej, logicznej, ontologicznej, epistemologicznej, filologicznej itd.) odnajdujemy argumenty zarówno na rzecz prymatu semantyki, jak i pragmatyki. Zresztą trudno się spodziewać jednoznacznych rozstrzygnięć w szeroko rozumianych naukach humanistycznych.

Na koniec zwróćmy uwagę, że konferencja *Język poza granicami języka II* niewątpliwie była bardzo interdyscyplinarna. Ta mnogość punktów widzenia niewątpliwie pozwala naukowcom „spojrzeć” na przedmiot swoich badań w zupełnie nowym świetle, co być może w przyszłości zaowocuje rozwiązaniem dostrzeżonych trudności lub też pozwoli sformułować zupełnie nowe problemy. Z drugiej strony kwestią otwartą pozostaje, czy przy takiej różnorodności teoretycznej uczestnicy konferencji byli w stanie w sposób efektywny i racjonalny angażować się w słuchanie i dyskusję nad poszczególnymi referatami.